

TÜRKİYE'DE SOSYOLOJİ

19.ASIRDA OSMANLI TÜRK DÜŞÜNCESİ

acikogretim.biz

ÜNİTE 1

Ahmet ERTÜRK

A) BATI İLE İLİŞKİLER VE YENİLİK HAREKETLERİ

- Türklerin batılı olarak isimlendirilen toplumlarla asıl ilişkileri aşağı yukarı iki buçuk asır kadar süren Haçlı seferleri zamanında olmuştur.
- Matbaanın Türkiye'ye getirilmesi, bilim, felsefe, sanat, eğitim alanlarında birçok eserin basımını kolaylaştırdığı gibi, öğrencilerin kitap ve not sıkıntılarının giderilmesine yardımcı olmuştur.
- Kurulan matbaada, XVI. asır sonları bilginlerinden Vanlı Mehmed Bin Mustafa'nın, *Vankulu Lügati* ismiyle 31 Ocak 1729'da çevrilen *Sıhah-i Cevheri'si*, bin nüsha ve ciltsiz olarak basılan ilk eserdir
- Kâtip Çelebi'nin *Tuhfetü'l-Kibâr fi Esfari'l-Bihâr*, İbrahim Müteferrika'nın çevirdiği *Tarih-i Seyyah*, Aristo ve Gaza1î'nin fikirlerinin bir çeşit özeti olan *Usûlü'l-hikemfi Nizam-il-Âlem* (Ülken, 1966: 17), İbrahim Müteferrika'nın *Füyûzât-ı Mıknatiyye*, Kâtip Çelebi'nin *Cihannüma'sıyla Takvimü't-Tevarih'i* ve *Nâima Tarihi* gibi eserler bu matbaada basılmıştır
- Baron de Tott'un, mühendishanede verdiği dersler; Osmanlıların, Avrupa bilim ve tekniğiyle açık bir şekilde ilk buluşması sayılır
- II. Mahmut döneminde 1825'te Yeniçeri ocağı kaldırılmış ve yerine Asakir-i Mansure-i Muhammedi ye adıyla yeni bir ordu kurulmuştur.
- 1828'de Askerî Kâtipler mektebiyle Tıbhane mektebi açılmıştır
- 1828 veya 1829'da Cerrahhane kurulmuştur. Sağlık alanında karantina yöntemine geçilmiştir.
- 1839'da II. Mahmut'un emriyle çiçek aşısı uygulamasına başlanmıştır
- Hükümet şûrası, adliye işleri yüksek meclisi ve askeri şûra dairesinden ibaret olan üç meclis kurulmuştur.
- Sadrazamlık, Başvekile dönüştürülmüştür. Bakanlıklar birbirlerinden ayrılmasına rağmen, iç işleri, Dış işleri ve Maliye bakanlıkları dışındaki bakanlıklar, Milli Eğitim'e bağlanmıştır.
- Şeyhulislâmlık, hükümet yönetimi dışında bırakılarak, İslâm milletinin din görevlisi haline getirilmiştir
- 1848'de kılık kıyafette yenilikler yapılmıştır.
- Böylece her derecedeki memurların mesai ve tatil günlerinde giyecekleri kıyafetler belirlenmiştir.
- Gaye devlet memurlarına şekil vermek olduğundan esnafların kıyafetleri hariç tutulmuştur.
- Memurların fes giymeleri kabul edilmiştir.

B) FELSEFİ AKIMLAR

- 19. Asırda Türk fikir dünyasında, günümüzde anlaşıldığı anlamda sistemli bir şekilde felsefi fikirlerin ortaya atıldıkları ve bir görüş olarak en açık şekliyle savunuldukları söylenemez.
- Çünkü Tanzimat'tan önceki dönemlerde eğitim ve öğretim kurumları olan medreselerin ders programlarında felsefeye yer verilmiştir.

a) Rasyonalizm

- Rasyonalizm, doğru bilginin kaynağının akıl olduğunu, iyi ve doğru eylemin akılla belirleneceğini, insan hak ve hürriyetinin akılla sağlanacağını savunan felsefi görüştür.

- Bu felsefi görüşün Türk düşüncesinde, bazı şair ve yazarlarda yansımaları üzerinde durulacaktır.

1) İbrahim Şinasi:

- ❖ 1826'da İstanbul'da doğmuştur.
- ❖ İlk batı şiiri örneği olan Tercüme-i Manzume'yi 1859'da yayınlamıştır.
- ❖ 1961'de İbrahim agâh'la birlikte Tercüman-ı Ahval'i çıkarmıştır.
- ❖ Divan onun ilk batı şiiri örneğidir.
- ❖ Divan'daki Reşit Paşa kasidesi Ali paşa'yı kızdırdığından Meclis-i Maarif üyeliğinden alınmıştır.
- ❖ Düşünsel faaliyetlerinin kendisinin çıkardığı Tasvir-i Efkâr'da sürdürür.
- ❖ Görevden ayrıldıktan sonra Paris'e gitmiştir.
- ❖ Şinasi burada Tı harfine kadar bir lügat yazmıştır.
- ❖ Paris'te kendisinden düşünsel etki aldığı Ernest Renan'la tanışmıştır. 1870'de İstanbul'a dönen Şinasi, 1871'de ölmüştür.
- ❖ Ona göre, yeni girilen Batı medeniyetinin temelinde akıl ve adalet vardır.
- ❖ Kanun, yeni medeniyetin temeli sayılır.
- ❖ Adalet, hak ve hikmet kavramları yeni değerler dünyası olarak ortaya çıkmıştır.
- ❖ Rejim değişikliği düşüncesinde olmayan Şinasi, herkese eşit ölçüde yaklaşan bir hükümdar istemektedir.
- ❖ O, zulüm ve köleliğe karşıdır. Ona göre, zulmün ve köleliğin temelinde adaletsizlik ve bilgisizlik vardır.
- ❖ Bilgisizliğin ortadan kaldırılmasını akıl, zulmün ortadan kaldırılmasını adalet temin edecektir.
- ❖ Akıl adaleti insani gayelere yönlendirdiğinden, adalet, aklın emrindedir.
- ❖ Dönem akıl çağı dönemidir.
- ❖ Dönemin insanı rasyonel insandır.
- ❖ Rasyonel insanın hedefi insan ve insanlıktır.
- ❖ İnsanlığa ancak insanın nefsini yenmesiyle ulaşılabilir.
- ❖ İnsanın nefsini yenmesi akılla sağlanacaktır.
- ❖ Batı medeniyeti İslam medeniyeti gibi akıl ve adalete dayanır.
- ❖ Batı medeniyeti, akıl, adalet, hak ve hikmet kavramlarına ağırlık verir. Akıl ve adalet, bilgisizliğin ve zulmün sona erdirilmesi demektir.

2) Hoca Tahsin Efendi

- ❖ Akıl, duyuların gösterdikleri eşya ile bu eşyaların anlam ve keyfiyetlerine ait yüzeysel bilgilerle yetinmez, onların derinliklerine işleyerek, olayların bağlı olduğu veya bu olayların meydana gelmesine neden olan nedenlerin ötesinde ilişkiler ve gölge varlıkların arkasında hakikatler bulur.
- ❖ *Tarih-i Tekvin Yahud Hilkat, Psikoloji Yahud ilm-i Ahvâl-i Ruh, Esâs-ı ilm-i Heyet, Esrâr-ı Abu Hava, Heyet-i Âlem, Mürebbi-i Etfâl, Gülliver Nam-ı Müellifin Seyahatnamesi* (çeviri), *Miratüssemâ, Nevamis-i Tabîye* (çeviri) gibi eserleri vardır.
- ❖ 1296'da *Mecmua-ı Ulûm* adında bir mecmua çıkarmıştır.
- ❖ Bu mecmuada, onun tarih-i hututa dair *Eklâmü'l-Akvâm* başlıklı bir yazısı bulunmaktadır.
- ❖ Hoca Tahsin'in, yıldızlar evreniyle ilgili bir şiiri de *Esâs-ı ilm-i Heyet* isimli eserinde yer almaktadır.
- ❖ Felsefi anlamda akılcılık üzerinde en dikkate değer şekilde duran Hoca Tahsin efendi'dir.

- ❖ O, duyularla elde edilen bilgiye inanmakla birlikte, insan aklının bu bilgileri oluşturmasında, genelleştirmesinde ve bütünü kavramada, duyulara üstünlüğünü kabul etmektedir.
- ❖ Çünkü ona göre, insan zihninin derinliklerinde, gittikçe gelişerek ortaya çıkan ve olgunlaşan, bir anlama kuvveti bulunmaktadır ki, insan, işte bu kuvvet sayesinde, eşyanın hakikatini keşfederek kavrar ve onların farklı derecelerdeki ilişkilerini idrak eder.
- ❖ Hoca Tahsin bütün ilimlerin aletinin anlama kuvveti olduğu düşüncesindedir.
- ❖ O aklın daima hakikate ulaşmak istediğini hakikatin ortaya çıkmasında edinilen bilginin gerçekliğe uygun olmasına bağlı olduğunu belirtir.
- ❖ İnsanların bilgisi genel olarak ilişkilerden ve izlenimlerden ibarettir
- ❖ Ona göre insan, ruh ve beden birleşmesinden meydana gelen bir varlık olduğundan, düşünen, algılayan bir varlıktır.
- ❖ Ona göre şayet eski düşünürler, duygu, duyum ve izlenimlerin izler sahasını ve tesirler bölgesini en ince noktalarına kadar belirlemiş olsalardı, beynin, duyumların asıl aleti ve yeri olduğunu anlattıkları gibi bütün duyumların toplanma yeri olduklarını da anlayacaklardı.
- ❖ Görme, işitme, tatma, koklama ve dokunma olmak üzere beşe ayrılan dış duyularımız, bizim için dışarı ile ilişkimizi sağlayan beş kapı derecesindedir ki, bunlar vasıtasıyla elde edilen izlenimler anlama hazinemize dâhil olurlar
- ❖ İç duyumun ise, vicdan, şuur, dikkat, mülâhaza, dışa ait his, hükümün verilmesi, hafızanın tereddütü, genelleme vb. leridir. Ona göre, akıl, ruh, idrak, kavram, hüküm, düşünme, fikir, anlayış, duyum vb. leri ilmin tabirleridir
- ❖ İnsan bilgisi kendisini bilmekten ibaret olan vicdanla başlar.
- ❖ Açlık ve seçikliğin analiz ve sentez sonunda doğruların yanlışlardan ayıklanarak bir araya getirilip genelleştirilmesinden kaynaklığı ortadadır.
- ❖ Hoca Tahsin Efendi akıl yürütme kavramının duyum, istidal, hüküm ve irade gibi ruhun bütününe içerdiğini belirtir
- ❖ **Ona göre,**
  - Birinci olarak iç idrak tan ibaret olan şuur ve vicdanı,
  - İkinci olarak dış dünyadaki olaylardan bizi haberdar eden duyumları,
  - Üçüncü olarak ta duyumların verdiklerinin anlama kuvvetinde hıfzedilip hatırlanmasını sağlayan hafızayı kabul etmek gerekiyor.
- ❖ **İdrak işlerini tespit etme hususunda acimiz bulunmasına rağmen, geçmişten bugüne kadar bu hususta kabul edilenleri dört başlık altında toplayabiliriz:**
  1. Dış dünyadaki varlıklardan, dolaysız veya dolaylı olarak anlama kuvveti aletleri üzerinde meydana gelen tasavvur,
  2. Organlar vasıtasıyla sınırların, duyum üzerinde meydana getirdikleri izlenim,
  3. Sinirler yardımıyla beyinde meydana gelen etki ve tasavvur,
  4. Ruhun irade dediğimiz fiilinin meydana geliş ve işleyiş şekli ki, bu, diğer tesirlerin tersinedir.
    - ❖ Ona göre insan aklı, bu örnekteki gibi, herşeyin nitelik, nicelik ve diğer unsurlarına dikkat ederek maddeden soyutlayıp o şeyden ayrı olarak bir tümel kavram tasavvur eder.
    - ❖ Hoca Tahsin, insan aklının kazandığı bilgilerin, tasvir kuvvetinin meydana getirdiği, bu tümel kavramlar sayesinde oluştuğunu ileri sürer. insanı, diğer hayvanlardan ayıran bu kuvvettir.
    - ❖ Ona göre, ruh tümelleri bizzat, tikelleri ise bedensel aletlerle idrak eder. Çünkü ruhun iki yönden iki kuvveti vardır; bunlardan birisi idraktır ki; fizik ötesi

alemden, diğeri de faaliyettir ki, o da görünen alemden olduğu için, hem etki eden ve hem de etkilenen olmuş olur

❖ Birincisine teorik, diğesine uygulamalı akıl denir.

❖ **İdrak dörde ayrılır:**

1. Maddenin parçalarını idrak etmekten ibaret olan duyumlama.
2. Maddi parçaları tahayyül etme.
3. Beş duyardan biriyle algılanamayanları algılamak demek olan vehmetme.
4. Maddelerin ve kısımların, parçaların gayrılarını idrak etmekten ibaret olan düşünme.
  - ❖ O, “bir tek idrakın dahi, önce duyum, sonra tahayyül etme, bundan sonra da düşünme olduğunu” söyler.

b) Pozitivizm

❖ Pozitivizm, olayların meydana geliş şartlarını inceleyerek, onlar arasındaki ilişkilerde benzerlikler bulan ve onların, birbirlerini takip edişlerinde birini diğesine bağlayan, duyularla hissedilen olayların dışındaki olaylarla ilgilenmeyen, duyularla hissedilenlerle elde edilen bilgilerin dışındaki bilgilere pek değer vermeyen, deneyle doğruluğu ortaya konulmamış her türlü bilgiyi geçersiz kabul eden, hissedilebilir olayları ve onların kanunlarını deney metodu vasıtasıyla incelemeyi konu edinen, her şeyde hakikat ve menfaati arayan veya özellikle zevkleri ve maddi menfaatleri ön planda tutan, düşüncenin metafizik kayıtlardan ve hatta her türlü metafizik problemlerden tamamıyla kurtarılmasını isteyen, bilgi işlerinin empirik bilimlere örneğine göre elde edilmesini esas hedef olarak gören bir felsefi akımdır

1) Beşir Fuat

- ❖ Beşir Fuad, *Envâr-ı Zekâ, Haver, Güneş, Ceride-i Havadis, Tercüman-ı Hakikat ve Saadet* gazetelerinde yazılar yazmıştır.
- ❖ *İki Bebek, Binbaşığı Davet, Birinci Kat, Beşer, Mebhas-ı Kihif ve Netayici, Mektubat, intikad ve Voltaire* isimli telif eserleri vardır.
- ❖ Beşir Fuad, *Bir Lokma Ekmeğin Tarihi, Bedreka-ı Lisân-ı Fransevî, Miftah-ı Usul-ı Talim, Usul-ı Talim, Almanca Muallimi, İngilizce Muallimi, Soyтары ve Cinayetin Tesiri* isimli eserleri çevirmiştir
- ❖ O, Ahmet Mithat Efendi'ye yazdığı mektubunda, felsefi mesleğini bilmeyenlere eserlerinde isimlerini verdiği filozoflara bakılmasını tavsiye etmiştir.
- ❖ Onun eserlerinde, Emile Litre (1801-1881), Claude Bernard, Herbert Spencer, Diderot (1713-1784), D'alembert (1717-1783), De La Matrie (1709-1751) ve Ludwig Büchner (1824-1899) gibi filozofların isimleri geçmektedir ki, bu isimler ya materyalist ya da pozitivist görüşe sahip olan filozoflardır.
- ❖ Beşir Fuad, Victor Hugo'nun, matematik bilimine gereği kadar değer vermemesini, her şeyi doğru olarak inceleyememesine, deney ve gözleme değil, hayallere yer vermesine bağlar.
- ❖ Victor Hugo'nun matematik bilimine gerekli değeri vermemesinin nedeni, deney ve gözlem yerine hayale dayalı bilgilere yer vermesidir.
- ❖ Beşir Fuad'a göre, realiteye bağlı bilgilere itibar edilmelidir. Hatta edebiyatın bile böyle olması gerekir.
- ❖ O, bu konuda Ziya Paşa'nın Terci-i Bendi'nin dahi deney ve gözleme dayanması gerektiği üzerinde durur.
- ❖ O, bu konuda E.Zola ile C.Bernard'ı örnek olarak verir.
- ❖ Gerçeğe uygun olmayan bir şeyin yanlış kabul edilmesi gerekir. Temele bu fikir alındıktan sonra, gerçekle ilgisi olmayan, tamamıyla hayallere dayanan edebiyatın, yanlışlardan başka bir şey getirmeyeceği ortadadır.

- ❖ Ona göre Zola, bu hususta, fiziyojjiyi canlandırır Claude Bernard'ın, *Tıpta Tecrübe Usûlüne Giriş* isimli eserinde ortaya koyduğu esas ilkeleri, edebiyata uygulamakla, birçok yerlerinde sadece tabip ifadesini, "hikâye-i nüvis" sözünü değiştirmekle yetinmiştir
- ❖ Beşir Fuad, deneyin önemi üzerinde dururken, Claude Bernard'ın, "Eser ve olayları değiştirmeksizin, yani tabiat bunları bize ne şekilde arz ediyorsa, öylece incelemek için, basit ve bileşik inceleme vasıtalarını bunlara uygulayana gözlemci, herhangi bir maksatla, eser ve tabiî hadiseleri değiştirmek, yani tabiatın bize arz edemediği, durum ve şekillerde, bunları zuhur ettirmek için, basit ve bileşik inceleme vasıtalarını kullanana tecrübe eden ismi verilir." Şeklinde dile getirdiği sözlerine yer verir.
- ❖ Olaylar, olaylara hiçbir şey ilave edilmeden doğanın bize sunduğu şekilde incelenmelidir. Gözlem gösterir, deney bilgili kılar.
- ❖ Deney yapan, doğanın bir çeşit sorgu hâkimi olmalıdır.
- ❖ İncelenmesi gereken olay, deney ve gözlem yöntemine bağlı kalınarak incelenmelidir.
- ❖ Deney ve gözlem yöntemi, keyfi ve hayalî değil, tamamıyla doğrudan doğruya realiteyle ilgilidir.
- ❖ O, astronomi biliminin gözleme, kimya biliminin ise deneye dayandığını belirtir
- ❖ Bazı olaylar gözlemlendikten sonra, bunların meydana gelişini sağlayan sebeplerin ne olduklarını düşünmek, gözlem ve deneye dayanan bilimlerin esasını oluşturur.
- ❖ Beşir Fuad'a göre, "gözlem" gösterir, "deney" ise bilgili kılar
- ❖ Beşir Fuad, tasvir edilmesi istenilen bir olayı, bu metoda bağlı kalarak, hakikat ve doğa dairesi çerçevesinden çıkarmadan aynen ortaya koyabilmek için, ne kadar bilgi ve incelemeye ihtiyaç bulunduğu hesaba katıldığında, bu yola giren bir yazarın meziyetinin küçülmeyeceğini, tam tersine artacağını, yükseleceğini ileri sürer.
- ❖ Ona göre, bir deney basit olabilir ama unutmamak gerekir ki bu basit deney bile bir gözlemin sebep olduğu bir fikre dayanmaktadır.
- ❖ Pozitivizmde, deney ve gözleme dayanmadığı ileri sürülen din ve metafiziğe pek itibar edilmemesi durumuna Beşir Fuad'da da rastlanmaktadır
- ❖ O, "Felsefeye dair tavsiye edeceğim, eserler mütalaa edildikten sonra, eserin şairane olan kısımları düşünürümüzden tard ile yalnız ciddi kısımlarını hıfzedersiniz" demektedir.
- ❖ Beşir Fuad, şairane kelimesiyle, metafiziği kastetmektedir.
- ❖ II. Meşrutiyet'ten sonraki yıllarda pozitivist ve materyalist düşünce dünyasına bağlı olduğu bilinen Baha Tefvik, Ahmet Nebil, Subhi Edhem, Dr. Abdullah Cevdet, Celal Nuri ileri gibi düşünürlerin onun takipçileri olduğu ifade edilebilir.
- ❖ *Servet-i Fünun* dergisinde pozitivist düşünürler tanıtılmış ve onlar hakkında bilgiler verilmiştir. *Ulum-u İktisadiye* ve *İçtimaîye Mecmuası* gibi dergiler de bu fikirlerin tanıtıldığı dergiler olmuştur

c) Materyalizm

- ❖ Materyalizm, maddecilik düşüncesini benimseyerek yegane varlığın madde olduğunu, madde dışında hiç bir cevherin bulunmadığını, maddi ve manevi gerçekliğin, özünün ve temelinin maddede bulunduğunu, zihinsel ve tabiat üstü hiç bir şeyin olmadığını, her şeyin hareket halindeki maddeyle veya madde ve enerji ile açıklanabileceğini, bütün niteliksel farklılıkların niceliksel farklılıklara indirgenebileceğini kabul eder.

- ❖ Medreselerin eski önemini kaybetmesi, devletin yenileşme gayesiyle yeni eğitim kurumlarını açmasına neden olmuştur
- ❖ 1826'da, Avrupai nitelikte açılan Tıbhane Mektebi'nin Kütüphanesi, o sıraların fikrî modasına uygun olarak zamanla materyalist anlayıştaki kitapları içeren bir kütüphane haline gelmiştir
- ❖ Hoca Tahsin fikirlerini verirken, bazı yerlerde zaman zaman muğlâk ve kaçamak ifadeler kullanarak, sanki materyalist anlayışla sahipmiş gibi bir izlenim bırakmasına rağmen onun için saf anlamda materyalisttir denilemez.
- ❖ **Beşir Fuad**, "Mevcutatın herhangi birini inceleyecek olursak her şeyden önce iki şey dikkatimizi çekecektir: Madde ve Kuvvet!
- ❖ **Beşir Fuad'a** göre, evrende atomlardan güneş sistemine kadar herhangi bir şeyin tasvir edilmesi isteniyorsa, o şeyden hayrete şayan, istifadesi gerekli bir veya birkaç yön bulunabilir.
- ❖ **Beşir Fuad**, evren kitabının, her bir sahifesinin bir mucizeye işaret olduğu fikrini benimsediği için, asıl hüner, "işte bunları heceleyip manasını anlamaktan ibarettir"
- ❖ **Beşer** adlı eserinde, anatominin ilkelerinin evrim geçirdiği sıralarda gösterdikleri neticeleri, genel bir şekilde ifade etmek için hayat kuvveti deyimi biyolojide daimi olsa bile, bundan maddenin özelliği ile atomların hareketlerinin özel bir şeklini alması gerektiğini vurgular.
- ❖ Materyalizm konusunda müphem mesajlar veren bir diğer düşünür, Ahmet Mithat Efendi 'dir.
- ❖ Onun kendi çıkardığı *Dağarcık* dergisinde yazmış olduğu bazı makaleler, materyalist anlayışları çağırıştırdığından, ağır suçlamalarla karşı karşıya kalmıştır.

UZLAŞIMCI BİR FİKİR ADAMI AHMET CEVDET PAŞA

- ❖ 1850'de Meclis-i Maarif üyeliğine ve Darülmualiminin müdürlüğüne atanmıştır.
- ❖ 1851'de *Kavaid-i Osmaniye* isimli eserinin Padişah Abdülmecid'ten basılması emri alınmıştır.
- ❖ 1855'te Tarih'in ilk üç cildini yazması üzerine Süleymaniye rütbesine geçmiş ve vakanüvis olmuştur.
- ❖ 1855'te, *Kitabü'l - Buyû* yazmaya başlamıştır. 1856'da Galata mollası olmuştur. 1857'de Mekke payesi almıştır.
- ❖ 1861'de, iki meclisin birleştirilmesiyle kurulan Meclis-i Vala'ya üye olmuştur ve iş kodra komiserliğine atanmıştır.
- ❖ 1862'de Bosna Hersek müfettişliğinde, 1865'te Kozan ıslahatında ve Meclis-i Hazain'de üye olarak görevlendirilmiştir.
- ❖ 1866-1868 arasında Halep valiliğinde bulunmuştur. 1868'de Divan-ı Ahkam-ı Adliye reisliğine atanmıştır.
- ❖ 1870'de atandığı Bursa valiliğinden alınmıştır. 1871'de şuray-ı Devlet Tanzimat dairesi reisi ve ıslahat komisyonu üyesi olmuştur.
- ❖ 1873'te Maarif-i Umumiye nazırlığına atanmıştır. İdadiler için *Miyar-ı Sedat* ve *Kavaid-i Türkiye* isimli eserlerini yayınlamıştır.
- ❖ Bir sene sonra şuray-ı Devlet Mülkiye dairesi reis yardımcılığına atanmıştır. 1874'de Yanya'ya tayin edilmiştir.
- ❖ 1875'te ikinci defa Maarif nazırı olmuştur. Ancak sonradan bu görevi, uzun sürmeyen Divan-ı Ahkam-ı Adliye nazırlığına dönüştürülmüştür.
- ❖ 1876'da Bulgaristan'a inceleme için gönderilmiş, ancak iki ay sonra İstanbul'a dönmüştür.

- ❖ 1876'da tekrar Suriye valiliğine atanmıştır. Ancak aynı yıl Ticaret nazırlığı ile İstanbul'a çağrılmıştır.
- ❖ 1879'da adliye nazırı olmuştur. 1880'de hukuk mektebini açmıştır. 1885'de Rumeli-i şarkî komiserliğinde görevlendirilmiştir.
- ❖ 1886'da tekrar Adliye nazırı olmuştur.
- ❖ Girit Fermanı komisyonuna reislik yapmıştır. 1890'da azledilmiştir.
- ❖ 1895'te vefat etmiştir.
- ❖ Cevdet Paşa, hem medrese ve hem de modern bilim yönünü temsil eder
- ❖ İlk adliye nazırı olarak hukuk mektebinin açıcısıdır.
- ❖ Ömrünü tarafsızlığa adanmıştır. Yeni kanunların çoğunun; yani ceza, ticaret ve arazi kanunlarının yapıcısıdır.
- ❖ İdarede, teşkilatta, kanun hazırlamakta, araştırmacı özelliğe sahiptir. Onun tek gayesi, mevcudu bilmek ayıklamaktır.
- ❖ Avrupa'ya hayran ve medeniyetçidir
- ❖ Onun en önemli özelliği ahlaklı olmak ve genelin çıkarını düşünmektir
- ❖ O, her şeyden önce bir tarihçi, iyi bir vesikacıdır
- ❖ Onun eserleri arasında en önemlisi hiç şüphesiz, **Mecelle'**dir. Medeni hayata ait hükümlerine dayanılarak yazılmış bir kanun kitabıdır.
- ❖ Eser, genel hükümler şeklindeki bir ön sözle, satış, kira, kefillik, havale, rehin, emanet, hibe, gasp, hacir, ikrah, şirket, vekalet, sulh, ibra,dava vb. isimleri altında 16 kitap halinde hazırlanmıştır
- ❖ Bütün halinde 73 bab ve 1851 maddeden ibarettir.
- ❖ **Mecelle** sayesinde eski mahkemelerdeki karışıklık, fetvalar ve oylar arasındaki çelişki ortadan kalkmıştır.
- ❖ Hukuk Fakültesi ile Mülkiyede ders kitabı olarak okutulan **Mecelle**, Türk Medeni Kanununun 17 şubat 1926'da yürürlüğe girinceye kadar Türk mahkemelerinde önemini sürdürmüştür.
- ❖ **Mecelle**, sadece Türkiye için değil, bütün islam ülkeleri için önemlidir.
- ❖ fıkıh mezheplerinden en fazla akla yer vereni Hanefi fıkıhı, hukukta evrimi kabul eder.

DEVİRİMCİ BİR FİKİR ADAMI ALİ SUAVİ

- ❖ 1839'da İstanbul'da doğmuştur. Davutpaşa Rüştüyesi'nde ve ardından Medresede öğrenim görmüştür.
- ❖ ilk görevi yoklama kaleminde kâtipçiliktir. Sonra Bursa Rüştüyesi'yle, Simav ve Filibe Rüştüyesi'nde öğretmenlik, ayrıca Filibe'de ticaret mahkemesi reisliği yapmıştır.
- ❖ Arapça, Farsça, Fransızca ve İngilizce bilir.
- ❖ M. Philippe'le Muhbir gazetesini çıkarmıştır.
- ❖ Yeni Osmanlılarla birlikte Avrupa'ya gitmiştir.
- ❖ Londra'da *Muhbir*, Paris'te *Ulum, Bab-ı Ali* gazeteleriyle Fransızca olarak *République*'i çıkarmıştır.
- ❖ Bir İngiliz kadınla evlenmiştir.
- ❖ *Ulum*, gazeteden ziyade 64 sayfalık el büyüklüğünde bir dergidir.
- ❖ Abdülhamit döneminde Galatasaray Sultanisi'ne müdür olarak atanmıştır.
- ❖ Galatasaray'daki müdürlük görevinden alındıktan sonra Maarif nazırı Vehbi Pafla'nın konağında korunmuştur.
- ❖ 1878 yılında Çırağan Sarayı baskınında öldürülmüştür.
- ❖ O, imam-i Azam Ebu Hanife'nin, "Kur'an her milletin kendi dilinde okunabilir" sözünden hareketle *Kuran*'ı Türkçe okumak gerektiğini ileri sürer.

- ❖ Hatta hutbelerin Arapça okunmasına karşı çıkar.
- ❖ Hilafet kurumunu kabul etmeyen Suavi, Peygamber'in halife diye bir vekil bırakmadığını, hiç kimsenin vekil olmak iddiasında bulunamayacağını, halife unvanının sadece Hz. Ebu Bekir'e ait olduğunu söyler.
- ❖ Ona göre, halifeliğin hiçbir dinsel temeli yoktur, sonradan icat edilmiştir
- ❖ İslam'da ruhbanlık diye bir kurum bulunmadığından, teokratik yönetim şekline karşıdır.
- ❖ Halife, imam, padişah bunların hiçbiri Peygamberin vekili değildir
- ❖ İslam'da hükümdar da ceza görür
- ❖ Bunun en güzel örneği tahttan indirmedi. Ona göre en bilgin Müslümanların elleri halife ve sultan kanlarına bulaşmıştır.
- ❖ Ona göre, meşrutiyet yönetimi cumhuriyete doğru kazanılmış bir safhadır.
- ❖ Osmanlıcılığa karşı da Türkçülüğü savunur
- ❖ O, tekkecilik ve dervişliğin İslam ülkelerini medeniyetçe, sanat ve ticaret bakımından geri bıraktığını belirtir
- ❖ Ona göre tekke ve zaviye İslamiyet'e sonradan başka dinlerden girmiştir.
- ❖ Resme karşı olan yayınların karşısında yer alır.
- ❖ Çünkü ona göre İslamiyet puta tapmayı kaldırmak için heykeli yasak etmiştir.
- ❖ Ancak resmi yasak eden hiçbir ayet ve hadis yoktur
- ❖ Onda en önemli fikirlerden biri de eğitim ve öğretimde birlik fikridir.
- ❖ Bu fikir, 1924'te ciddi olarak ele alınmıştır.
- ❖ Medreselerin çoğalmasının fayda ve zararları üzerinde durarak skolâstik eğitimden modern eğitime geçilmesi gerektiğini belirtmiştir
- ❖ Ona göre, hâkimiyet, istediğini istediği şekilde mutlak olarak yapmak demektir.
- ❖ Mutlak anlamdaki yapma gücü sadece Allah'a aittir.
- ❖ Aile ve ümmet olmak üzere iki toplum vardır. Bunların dayanağı maddi çıkarlar değil ilahî kuvvettir
- ❖ Doğal hukuk denen şey, ilahî hukuktur.
- ❖ Hükümet, kanunlar yapan, uygulayan ve bu uygulamayı sağlayan güçtür.
- ❖ Kanun yapma gücü, insan üstü bir kaynaktan, Allah'tan gelir.
- ❖ Bu kanunu bir kişi temsil ederse bu yönetim şekli monarşi, bir kısım insanlar temsil ederse oligarşi olur, fakat ilahî gücü bütün insanlar temsil ederlerse bu cumhuriyet demektir.
- ❖ Kısaca söylemek gerekirse hükümetin temeli ilahîdir
- ❖ Gerçek emredici ve hâkim Allah'tır.
- ❖ O, Batılıların cumhuriyet ve oligarşi Batı'ya, monarşi Doğu'ya aittir sözüne katılmaz.
- ❖ Ona göre İslam bilginleri başkan çokluğu demek olan oligarşiyi, tehlikelerinden dolayı beğenmemişlerdir
- ❖ Onlar, cumhuriyete hükümetin borcu, kamunun çıkarı olduğundan iyi gözle bakmışlardır.
- ❖ İslam bilginleri ahlaksız bir hükümet olmayacağı konusunda hemfikirdir.

MUHAFAZAKÂR MEŞRUTİYETÇİ BİR FİKİR ADAMI NAMIK KEMAL

- ❖ Namık Kemal, *İbret gazetesindeki* "Avrupa Medeniyetinden İbret Dersi Almak" isimli yazısında, bu medeniyete bilinçli bir bakışın, dayanışmayı doğuracağını, dayanışmanın okullaşmaya götüreceğini, okullaşmanın bilgilendirmeyi,

bilgilenmenin tezgâhları, tezgâhların fabrikayı fabrikaları n bankayı, bankanın ise refahı ve zenginliği getireceğini ileri sürer

- ❖ Ona göre, memur, halkın velisi değil hizmetkârıdır
- ❖ O, “**Umumî Hukuk**” isimli yazısında, bu hukuku, bir toplumun gerek başka toplumlarla, gerekse kendi bireyleriyle ilişkilerinden ileri gelen kaideler olarak tanımlar.
- ❖ Genel hukuk, uluslararası, siyasi ve idari olmak üzere üçe ayrılır.
- ❖ Uluslararası hukuk, bireyler hukukunun toplamından ibarettir.
- ❖ Siyasal hukuk, hukukun bireylerle devlet arasındaki ilişkileri düzenleyen kısmıdır.
- ❖ İdare hukuku, bireylerle idare bölümlerinin ilişkilerini gerektiren hukuktur.
- ❖ Umumi hukuk, bunların toplamından ibaret olduğundan başka bir şey söylemeye gerek yoktur.
- ❖ Siyasal hukuk, ümmetin hâkimiyeti, hükümet güçlerinin ayrılması, memurların sorumluluğu, bireysel özgürlük, eşitlik, fikir özgürlüğü, basın özgürlüğü, toplantı özgürlüğü, tasarruf hakkı, evlerin masunluğu ve mahremliği gibi ilkelere ibarettir.
- ❖ Ona göre, yönetici ve memur sınıfları dışındaki bireylerin birbirlerine ve genele karşı sahip olduğu yapma gücünün manevi ifadesine kamu sanısı denir
- ❖ Ona göre, hiçbir olayda, zalimlerin dışında kimsenin kılına dokunulmamıştır.
- ❖ Ona göre, **Hakaik** dergisi, kamu sanısı fiilde işlememektedir anlamında kamu sanısı yoktur diyorsa, sadece kendi döneminde görülen fikir karışıklığına ibret gözüyle bakması, bu iddianın ne kadar yersiz olduğunu gösterecektir.
- ❖ O, “Medeniyet” isimli yazısında, eski filozoflara dayanarak medeniyetin, insanın toplum halinde yaşaması anlamında alındığında, insandaki terakki yeteneğinin toplum halinde ortaya çıkmasından dolayı, insan hayatı için doğal bir şey olduğunu söyler.
- ❖ Her şeyden önce insanın en önemli hakkı, hürriyetle yaşamaktır. Hürriyet ise medeniyetle korunur.
- ❖ Medeni toplumlarda görülen bazı ahlaksızlıkların nedeni, medeniyetin yanlış uygulanmasıdır